

МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТА-ДИРИГЕНТА ДО РОБОТИ НАД МУЗИЧНИМ ТВОРОМ

METHODICAL PECULIARITIES OF PREPARING A STUDENT-CONDUCTOR FOR WORKING ABOUT A MUSICAL WORK

Розглядаються особливості самостійної підготовки студентів-диригентів у процесі досягнення якісного художнього результату в системі мануальної та художньо-творчої трансформації параметрів музичного простору. Аналізуються етапи попередньої самостійної роботи диригента над партитурою музичного твору та їх питома роль у процесі досягнення якісного творчого результату. У самостійній роботі студентів із диригування передбачаються два її умовні аспекти: теоретичний і практичний. Теоретична частина роботи відображає необхідність опрацювання літератури з методики навчання диригуванню, аналізу хорових партитур, розширення загального музичного кругозору. Питання аналізу партитур є одною із важливих форм комплексного засвоєння знань, що допомагає студенту швидко орієнтуватися в технологічних і виконавських аспектах музичного матеріалу. Необхідно наголосити, що процес аналізу партитур повинен бути постійним у професійній діяльності диригента. Практичний аспект самостійної роботи студента з диригування полягає у засвоєнні практичних навичок і вмій у тактуванні (диригуванні) відпрацюванні конкретних диригентських прийомів, що лягає в основу набуття техніки диригування. Слід зазначити, що техніка диригування досягається багаторазовим повторенням спеціальних вправ, рекомендованих викладачем до стану засвоєння технічних навичок на рефлексорному рівні. Важливим принципом у цій роботі є дотримання послідовності засвоєння технічних елементів і методичної її спрямованості. Суттєвим моментом у самостійній роботі студентів із диригування є розвиток образного мислення, що є необхідною складовою частиною у формуванні диригента-художника. Цей аспект роботи передбачає формування власної уяви, асоціативного мислення, з допомогою якого можливе бачення і відчуття художнього образу, виникнення чуттєво-емоційних відтінків, які в жестах і погляді диригента передаються виконавцям. Питання художнього перетворення диригента, оволодіння навичками артистизму хормейстера є завжди нагальними і постійними у творчій роботі з хором колективом.

Ключові слова: хор, диригування, самостійна робота, техніка диригування, підготовка.

Features of independent preparation of students-conductors in the process of achieving high-quality artistic result in the system of manual and artistic-creative transformation of parameters of musical space are considered. The stages of the conductor's previous independent work on the music score are analyzed and their specific role in the process of achieving high-quality creative result. In the independent work of students in conducting two of its conditional aspects are assumed: theoretical and practical. The theoretical part of the work reflects the need to study the literature on the methods of teaching conducting, analysis of choral scores, expanding the overall musical outlook. The question of score analysis is one of the important forms of complex mastering of knowledge, which helps the student to quickly navigate in technological and performing aspects of musical material. It should be emphasized that the process of analyzing the scores should be constant in the professional conductor. The practical aspect of the student's independent work in conducting is to learn practical skills and abilities in the timing (conducting) of working out specific conductor techniques, which is the basis of the acquisition of conducting technique. It should be noted that conducting technique is achieved by repeated repetition of special exercises recommended by the teacher to the state of mastering technical skills at the reflex level. An important principle in this work is the observance of the sequence of assimilation of technical elements and its methodical orientation. The development of figurative thinking, which is a necessary component in the formation of the conductor – artist, is an essential point in the students' independent work in conducting. This aspect of the work involves the formation of their own imagination, associative thinking through which the vision and feeling of artistic image, the emergence of sensually-emotional nuances that are conveyed to the performers in the gestures and gaze of the conductor. Questions of artistic reincarnation of a conductor, mastering the skills of the artist's choir are always urgent and constant in creative work with the choir.

Key words: choir, conducting, independent work, conducting technique, preparation.

УДК 378.147.001.76:78.087.68:7.071.2
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-19-3-16>

Горобець В.П.,
викладач кафедри музичного мистецтва
Київського національного університету
культури і мистецтва

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Сьогодні в системі освіти гострою є проблема самостійної підготовки студентів. Не є винятком і сфера диригентсько-хорового мистецтва. Діджиталізація простору, загальне соціальне напруження та зменшення попиту на спеціальність зумовлюють тенденції до примітивізації діяльності студентів, що породжує низький художній рівень у жанрі хорового мистецтва. Проте, на нашу думку, акцентуація уваги студентів на належній самостійній підготовці до занять із диригування дозволить

деформувати специфіку навчального процесу з цієї дисципліни у бік зацікавленості учнів. Адже процес творчої діяльності, коли студент-диригент може виявляти власне інтерпретаторське бачення у процесі мануальної трансформації параметрів музичного простору, є набагато цікавішим, ніж сухе відтворення нотного тексту. Проте така система можлива лише за умови належної попередньої роботи студента над партитурою. Отже, актуалізація знань, вмій і навичок у процесі самостійної роботи над музичним твором, відбу-

ваючись під час самостійної роботи студента, підкріплюється у класі диригування, а забарвлення художньо-інтерпретаційною специфікою породжує якісний кінцевий результат.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Сучасні умови педагогічних процесів вищої школи зумовлюють потребу ґрунтовної попередньої роботи студента над опрацюванням музичного матеріалу. Підготовка диригентів, здатних до реалізації широкого спектру як технічних, так і художніх завдань, потребує систематичної практики в рамках освітнього процесу в класі диригування, що зумовлює стабільну тенденцію підвищення як загальної культури музиканта, так і лідерської впевненості, виховання здатності до прийняття власних художніх рішень і власної творчої індивідуальності. Аналіз психологічних аспектів творчої діяльності студентів-диригентів дозволяє виявити негативну тенденцію до погіршення рівня підготовки диригентів, що зумовлено недостатньою увагою до самостійної підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До питання методичних особливостей підготовки диригента до роботи над музичним твором зверталися багато дослідників, котрі в окремих розділах своїх робіт розкривають цю важливу ділянку діяльності диригента. Так, відомий диригент-педагог К.О. Ольхов вказував на необхідність на заняттях із диригування послідовно, акуратно, з перших кроків виховання диригента вчити важливим аспектам роботи над партитурою: пояснювати, як приступати до гри партитури, співу партій, аналізу, диригування [5]. Автор посібника «Питання диригування» М. Канерштейн відзначав: «Глибоке проникнення в характер образів твору і їх розвиток, усвідомлення загальної драматургічної лінії твору допомагає виконавцю зрозуміти наміри автора, зрозуміти зміст музики і знайти потрібні засоби для його вираження, тому робота над партитурою – одна з найважливіших сторін діяльності диригента. Вона вимагає напруженої праці, великого терпіння, допитливості і вмінь» [2]. Т.Л. Корнішева зазначає: «Для розвитку диригентсько-хорової освіти в Україні актуальним є дослідження проблем диригентського мистецтва в органічному зв'язку із соціально-психологічними механізмами функціонування художнього колективу, соціокультурної еволюції диригентського мистецтва від його виникнення до сучасних форм» [1]. Є.В. Карпенко у розвідці «Удосконалення методики викладання хорового диригування на старших курсах факультетів мистецтв» розглядає можливість підвищення ефективності навчання хорового диригування на старших курсах факультетів мистецтв у педагогічних навчальних закладах шляхом розширення методичної палітри та введення у практику методів порівняльного втілення художніх образів,

виконавської установки й парної класифікації жестів [3]. У роботі Т.М. Нижник розглядається проблема формування пізнавально-естетичного інтересу майбутніх учителів музичного мистецтва до навчального матеріалу на заняттях із хорового диригування; розкриваються особливості змісту навчально-музичного матеріалу, зокрема хорового репертуару, його добору й організації; визначено різновиди музичного досвіду студента в контексті добору педагогічного репертуару [4].

Мета статті полягає у спробі визначення основних методичних аспектів самостійної роботи студента-диригента над партитурою.

Виклад основного матеріалу. Диригування є одним із видів творчої діяльності в галузі хорового мистецтва. Тому підготовку майбутніх диригентів слід розглядати через призму їх підготовки до майбутньої самостійної творчої діяльності та прийняття власних художніх рішень. Цей процес передбачає оволодіння системою музично-теоретичних знань, вмінь і навичок, методологією та методикою творчої діяльності. Диригування є загалом компонентом усіх основних напрямів професійної музичної діяльності, певною мірою сприяючи залученню підростаючого покоління до музичної культури, даючи підставу розглядати його як відносно самостійний напрям творчої діяльності. Так, оволодіння знаннями, вміннями та навичками у процесі вирішення й організації діяльності диригента зводиться до вагомого аспекту – вдосконалення його самостійної роботи. Незважаючи на специфіку цієї роботи, вона повинна моделювати дійсний процес творчої діяльності диригента. Навчити студента самостійно опрацьовувати навчальний репертуар, сформувати знання, уміння самостійної роботи над ним означає вирішити ряд творчих завдань, які складають основу диригентської діяльності у класі. Тому вдосконалення самостійної роботи доцільно здійснювати шляхом залучення студентів до творчого процесу, де перед музикантом постає завдання вирішення організаційних сегментів творчого процесу. Отже, для створення системи навчальних творчих завдань і визначення їх типологічної сутності постає потреба ретельного психолого-педагогічного аналізу процесів творчої діяльності диригента.

Отже, перш ніж починати диригування того чи іншого музичного твору, його необхідно детально вивчити. Навички самостійного опрацювання партитури студент набуває поступово, під час освітньої діяльності, спочатку під контролем педагога, а потім під час самостійних творчих пошуків. Цей етап роботи потребує належної та ретельної уваги до деталей музичного твору, адже на цьому етапі відбувається напрацювання уміння та здатність до прийняття власних художніх рішень у процесі мануальної трансформації параметрів музичного простору [4].

Отже, робота диригента над партитурою і самостійне напрацювання знань, вмінь і навичок є важливою складовою частиною навчального процесу в системі оволодіння диригентською технікою та виконавськими засобами. Так, робота над партитурою поділяється на три періоди: самостійне вивчення партитури; вивчення музичного твору із творчим колективом; концертне виконання музичного твору [2]. Безумовно, такий поділ є доволі схематичним, адже кожен період завжди відображається та продовжується у процесі подальшої реалізації музичного твору та передбачає постійну взаємодію. Проте наше завдання полягає в аналізі першого періоду. Так, самостійна робота над опрацюванням партитури музичного твору поділяється на три етапи: попереднє ознайомлення з партитурою; вивчення партитури; планування методів і засобів роботи з вивчення партитури з творчим колективом [2]. Попереднє ознайомлення з партитурою є засобом поглиблення уяви про художній та образний зміст твору, що сприяє якісній інтерпретації та передусім максимально точному самостійному плануванню роботи над твором. У міру того, як диригент опановує практичні фахові навички, напрацьовує вміння відчувати образну сферу музичного твору, розширюючи свій музичний світогляд, систематизується план поступової роботи над попереднім особистим ознайомленням із партитурою. Варто звертати увагу на те, що формування вміння попереднього опрацювання партитури музичного твору виховує у студента-диригента естетичний смак, фахову зацікавленість, систему та критерії музичної оцінки, здатність до визначення ідейно-естетичної оцінки музичного твору [1]. Ці якості є необхідними студенту-диригенту, і їх виховання охоплює суто межі самостійної роботи.

Процес попереднього ознайомлення з партитурою трансформується у наступний етап – вивчення хорової партитури. Виконавши твір на фортепіано, студент-диригент досконало опрацьовує літературний текст, аналізуючи його у технічному та художньому контекстах. Вивчення мелодії (партій) сприяє поглибленню розуміння художнього образу та створенню й усвідомленню загальної картини музичного твору. У процесі опрацювання хорових партій студентом-диригентом необхідно звертати увагу на вокальну сторону їх інтонування, виконуючи їх у відповідній манері, регістрах, із дотримання драматургії. Проспівування хорових партій дозволяє диригенту усвідомити всі виконавські труднощі та залишає простір для попереднього визначення методів їх подолання, що в майбутньому суттєво поліпшить процес практичної роботи з колективом [3]. Так, враховуючи всі труднощі, що зустрічаються в партитурі, диригент визначає рівень складності твору та необхідний рівень хорового колективу для його реалізації.

Важливим аспектом самостійної підготовки студента-диригента є аналіз хорової партитури. Аналіз партитури необхідно розпочинати з конкретизації суспільно-історичного контексту умов створення твору, що реалізується завдяки ознайомленню із творчістю авторів. Важливою складовою частиною аналізу музичного твору є опрацювання засобів музичної виразності, котрі мають суттєвий вплив на розкриття художнього образу музичного твору, а саме: мелодію, ритм, метр, темп, агогіку, лад, тональність, гармонію, фактуру, музичну форму, динаміку, звуковидобування, штрихи, акомпанемент та ін. [1]. Важливим чинником аналізу є визначення частин музичного твору й окреслення системи їх поєднання в цілісну картину на основні ідейно-тематичних закономірностей і художньо-образної сфери. Відтак студент-диригент повинен вчитися розрізняти елементи музичної форми (мотив, фразу, речення, період, частини), у комплексному поєднанні та зіставленні всіх засобів музичної виразності. Безперечно, визначення засобів музичної виразності вокального чи хорового твору є визначенням спрямування уваги диригента на подолання проблем хорового звучання.

Самостійна підготовка студента завершується виконанням музичного твору під супровід фортепіано у класі диригування та передбачає відтворення художньо-образного змісту музичного твору шляхом передачі внутрішнього стану диригента на диригентський апарат. Так, засобами виразності диригентського апарату відбувається реалізація творчих завдань, які вирішує диригент у процесі самостійної підготовки. Отже, самостійна робота диригента над партитурою є важливим етапом в освітньому процесі, адже за відсутності такої в межах аудиторної роботи відбувається зміщення власне етапів роботи над музичним твором, адже час приділяється попередньому етапу, нівелюючи художньо-виконавські складники. Безумовно, у процесі індивідуальної роботи в класі з диригування неможливо повноцінно відтворити специфіку хорового звучання, але необхідно спрямовувати студента на моделювання уявної методичної та творчої моделі колективу. Це досягається завдяки сольфеджуванню, прослуховуванню хорової партитури у виконанні колективу, грі та співу виконуваного музичного твору, дозволяє студенту-диригенту напрацьовувати навички визначення та подолання виконавських труднощів у процесі діагностики звучання твору [1].

Так, якісна попередня підготовка студента до роботи в класі диригування зумовлює розвиток образного музичного уявлення, а відтак більш повне пізнання художнього образу музичного твору. Стосовно образної уяви К.К. Пігров зазначає: «Піклування про те, щоб перше знайомство з твором справило на виконавців художнє вра-

ження, є наріжним каменем музичного виховання. Всі педагогічні заходи повинні бути спрямовані на те, щоб хористи відчували музику, сприйняли її почуттям. Крім того, треба мати на увазі і найближчі, чисто практичні, цілі – адже те, що подобається співакам, вони з більшою охотою і швидше вивчають» [3]. У цьому контексті важливою є розповідь про авторів, яка повинна бути тісно пов'язана з художньо-образною сферою твору, з епохою та стилістичним спрямуванням творчості автора. Відтак ілюстративна складова частина музичного твору для хорового колективу є важливим моментом процесу організації творчого процесу, а тому потребує як належної попередньої підготовки диригента, так і практики подібної діяльності у класі диригування [5].

Наступним етапом роботи над партитурою є розучування твору з колективом. Цей процес реалізується різними формами і методами опрацювання музичного матеріалу з виконавцями. Вибір необхідних засобів і форм зумовлений як віковими характеристиками, так і кваліфікацією виконавців, якісним підбором партій, ґрунтовністю виконавського досвіду. Так, розкриття художнього образу музичного твору, донесення до глядацької аудиторії його значущості та художньо-естетичного, мистецького наповнення – вагома місія виконавців, передусім диригента хору. Відтак належна самостійна аналітична робота студента дозволяє розширювати спектр творчих завдань у класі диригування з початкового етапу навчання та поглиблювати навички студента щодо роботи не лише технічно-виконавської, але і художньо-творчої.

Висновки. Оскільки кінцевою метою роботи диригента над музичним твором є якісне концертне виконання, на всіх етапах освітнього процесу студент повинен акцентувати належну увагу на самостійній роботі, що сприяє вихованню рівня особистісної відповідальності за реалізацію кінцевого художнього результату у процесі концертного виконання. У процесі сценічного відтворення музичного матеріалу диригент висту-

пає в ролі виконавця, і його творча діяльність одержує як оцінку колективу, так і, безумовно, оцінку глядача, а тому під час опанування диригентської техніки необхідною є акцентуація уваги студента на артистизмі як на одному з важливих етапів виконавського процесу. Так, на сучасному етапі виховання студентів-диригентів передбачається використання відповідного навчального репертуару з метою відповідності естетичним смакам сучасності та всебічного естетичного та художнього розвитку як студента-виконавця, так і глядацької аудиторії. Отже, досягнення кінцевої мети процесу диригентської діяльності, реалізація художніх завдань полягає в системній самостійній підготовці студента-диригента, стабільному самостійному поглибленні власних художньо-естетичних смаків і загального культурного рівня протягом усього періоду навчання та на всіх етапах освітнього процесу. Лише за таких умов можливе досягнення відповідного фахового рівня, адже в умовах освітнього процесу вищої школи відсутність систематизованої самостійної підготовки нівелює результативність навчального та творчого процесу в межах аудиторної роботи.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Корнішева Т.Л. Розвиток традицій хорового диригування в Україні. *Вісник Міжнародного слов'янського університету. Сер. : Мистецтвознавство*. 2013. Т. 16, № 1. С. 24–32
2. Канерштейн М. Вопросы дирижирования. Москва : Музыка, 1965.
3. Карпенко Є.В. Удосконалення методики викладання хорового диригування на старших курсах факультетів мистецтв. *Актуальні питання мистецької освіти та виховання*. 2013. Вип. 1. С. 185–196.
4. Нижник Т.М. Формування пізнавально-естетичного інтересу майбутніх учителів музичного мистецтва до навчального матеріалу на заняттях з хорового диригування. *Музичне мистецтво в освітологічному дискурсі*. 2016. № 1. С. 112–116.
5. Ольхов А. Питання теорії диригентської техніки. Л.: Музыка, 1979.